

ПЛАНУВАННЯ ПРЕДМЕТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖУ ЯК УМОВИ ЇХ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ

У статті розглянуто наукові підходи до визначення структури предметної діяльності студентів, наведено її характеристики, описано прогностичну модель планування діяльності.

Ключові слова: діяльність, структура діяльності, творча діяльність.

Однією з ключових вимог забезпечення ефективності будь-якої діяльності виступає її планування. Ретроспективне вивчення психолого-педагогічної літератури та літератури з менеджменту засвідчує, що це питання цікавило науковців і практиків впродовж кількох останніх століть. Запропоновано кілька підходів, методів і технологій планування і оцінювання результатів діяльності людини, але вони мають узагальнений характер і потребують уточнення і конкретизації щодо певних умов і завдань діяльності. З огляду на це, метою статті обрано розкриття змісту процедури планування діяльності студентів коледжу з метою забезпечення їх особистісного розвитку.

Проблеми підвищення ефективності діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу розглядалися Ю.Бабанським, В. Вікторовим, Н. Монаховим, М. Поташником; особливості провідної діяльності юнацького віку висвітлені в працях Л. Виготського, П.Гальперіна, І. Кона, Г. Костюка, О. Леонт'єва, Р. Немова, Л. Петровського; розвитку особистості як суб'єкта творчості присвячені роботи Б. Анан'єва, В.Андрєєва, Д. Богоявленської, О. Кан-Калика, А. Капської, О. Матюшкіна, В.Моляко, Я. Пономарьова. Особливості моделювання діяльності у різних сферах розглянуто у роботах Н. Амосова, А. Братко, А. Кочергіна, Н. Мамедова, В.Нікандрова, І. Новікова, Л. Фрідмана, В. Штоффа. Вивчення наукових праць названих та інших авторів засвідчило, що практика організації предметної діяльності студентів вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації поки що не відповідає зростаючим вимогам суспільства і не забезпечує повноцінні умови для особистісного розвитку, зокрема через проблеми її планування та організації.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що у суспільних науках існують різні підходи до визначення поняття "діяльність". Філософи розуміють діяльність як "процес, у ході якого людина творчо перетворює природу, роблячи тим самим себе діяльним суб'єктом, а явища природи, що вивчає – об'єктом своєї діяльності" [13]. Соціологи наголошують, що "діяльність – це соціально спадкоємна активність, що адресується іншим людям" [8]. Психологи під діяльністю розуміють "динамічну систему взаємодій суб'єкта зі світом, у процесі яких відбувається виникнення і втілення в об'єкті психічного образу і реалізація опосередкованих ним відносин суб'єкта у предметній дійсності" [6]. Видатний вітчизняний психолог О. Леонт'єв визначає діяльність як "неадитивну одиницю життя тілесного, матеріального суб'єкта. У більш вузькому сенсі, це одиниця життя, опосередкована психічним відображенням, реальна функція якої полягає в тому, що вона орієнтує суб'єкта у предметному світі" [4].

Філософський підхід до вивчення структури діяльності передбачає виділення таких елементів, як: сутність, процес, ситуація. У рамках категорії "сутність" у науковій літературі розкриваються властивості діяльності як ставлення до себе, інших та оточення; трактування категорії "процес" дозволяє виділити й описати зміни, що відбуваються з об'єктом діяльності – їх логіку та послідовність. Розглядаючи діяльність як процес, в ній можна виділити певні етапи, а саме:

- 1) визначення мети – усвідомлення конкретного завдання;
- 2) проектування – визначення послідовності дій, добір до кожної дії відповідних засобів і способів, визначення критеріїв оцінювання, форм контролю;
- 3) реалізація – виконання дій, що супроводжується поточним контролем і перебудовою у разі необхідності;

4) аналіз результатів – виправлення помилок (якщо вони були), зіставлення отриманих результатів із запланованими, підведення підсумків та оцінка діяльності.

Адекватне і повне представлення структури діяльності, породженої поєднанням діяльнісних процесів, що мають різне походження і різні підстави, стає можливим у рамках категорії “ситуація”. У психології існує два основних підходи до розуміння сутності цього поняття. Перший – ситуація як зовнішні умови перебігу життєдіяльності на її певному етапі [14]: відповідно до такого розуміння, структура ситуації включає дійових осіб (у нашому випадку суб’єктів навчально-виховного процесу), здійснювану ними діяльність, її часові та просторові аспекти. Другий підхід – ситуація як система суб’єктивних та об’єктивних елементів, які об’єднуються у процесі життєдіяльності [11]. Філософи розглядають ситуацію як “сукупністю умов, обставин, що детермінують той чи інший характер діяльності, це певний етап життєвого шляху людини” [10]. Для педагогів існує своє розуміння “ситуації”: як певного стану, частини навчально-виховного процесу, що характеризується єдністю діяльності педагога та студента [1]. Описуючи “життєві ситуації”, педагоги-практики розуміють їх як “природний сегмент соціального життя, що визначається залученими до нього людьми, місцем дії, сутністю діяльності” [2].

Аналіз психолого-педагогічних джерел засвідчує, що до визначення структури діяльності існує кілька підходів. При структурно-функціональному підході за основу розгляду діяльності беруть принцип аналізу “по одиницях” [4], при якому та чи інша реальність розкладається на “одиниці”, що містять в собі основні властивості, притаманні цій реальності як цілісності. Група науковців [14], дотримуючись цілісного системного підходу, у структурі діяльності виділяють такі складові: потреба, мотив, завдання, засоби розв’язання пріоритетного завдання, дії, операції. У педагогічній літературі у структурі діяльності вирізняють: мету, цілі, мотиви (як спонування), окремі дії (в тому числі навички і психічні акти) як способи досягнення мети, результати.

В енциклопедичному словнику зазначено: “мета – це кінцевий результат діяльності, який може являти собою реальний предмет, створюваний людиною: певні знання, вміння, навички, творчий доробок (ідеальний та матеріальний)” [12]. Метою предметної діяльності вважатимемо її уявний результат (тобто заданий певним чином), мотивом – спонукальну силу (мотивацію). Оскільки у діяльності людини нерозривно пов’язані її зовнішня (фізична) і внутрішня (психічна) сторони, розрізняємо мету суб’єктивну (особистісно значущу) та об’єктивну (спрямовану на зовнішні ознаки результату – суспільно значущу). Суспільно важлива, змістовна мета стає джерелом активності особистості, викликає єдність розумової, емоційної та вольової діяльності.

Виключно важливою стороною процесу цілеутворення є конкретизація мети, тобто виокремлення умов її досягнення. Крім свого інтенціонального аспекту (що повинно бути досягнуто?), який для системи освіти визначається соціальним замовленням і задається державними стандартами, суттєве значення має операційний аспект (як, яким способом це може бути досягнуто?), що визначається не самою по собі метою, а об’єктивно-предметними умовами її досягнення. Іншими словами, цілі – це мета, задана в певних умовах. На нашу думку, принципове значення має те, що цілі не винаходяться, не ставляться суб’єктом довільно – вони задаються в об’єктивних обставинах.

Головне, що відрізняє одну діяльність від іншої – це її предмет, саме він задає її певну спрямованість. Погоджуючись з термінологією А. Леонтьєва [4], предметом діяльності вважаємо її дійсний мотив. Мотив спонукає людину до діяльності і саме він визначає певну специфіку щодо вибору засобів і способів досягнення мети діяльності, а отже, і методів мотивації. Мотиви діяльності та поведінки людини генетично пов’язані з її органічними та культурними потребами. Потреби породжують інтереси, тобто спрямованість особистості на певні об’єкти з метою їх пізнання або оволодіння. Спонуками до діяльності можуть виступати матеріальні (в їжі, одязі, житлі), духовні та культурні (пізнавальні, суспільно-політичні, естетичні) потреби. Мотивами діяльності також можуть бути різноманітні установки, звички, емоційні стани людини [11].

Як засвідчує аналіз педагогічної практики, цілі та мотиви діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу коледжу визначаються суспільними умовами життя, виробничими і навчальними відносинами. Між цілями та мотивами діяльності студентів існує певний зв'язок: з одного боку, мета та мотиви спонукають кожного суб'єкта до діяльності, визначають її зміст і способи виконання, а з іншого – вони формуються у процесі діяльності, під впливом умов, за яких вона відбувається. У процесі діяльності виникають і розвиваються нові потреби та інтереси, ідеали та переконання – виробничі, розумові, естетичні, рухові і так далі. У такий спосіб діяльність набуває характеру неперервності.

З іншого боку, діяльність являє собою процес, який характеризується трансформаціями, що постійно відбуваються. Діяльність може втратити мотив, що викликав її до життя (тоді вона перетвориться в дію, що може реалізувати зовсім інше ставлення до світу, іншу діяльність), дія може придбати самостійну спонукальну силу і стати особливою діяльністю і, нарешті, дія може трансформуватися у спосіб досягнення цілі, операцію, здатну реалізувати різні дії. Висуваючи конкретизовані завдання до діяльності студентів, ми тим самим мотивуємо їх і, навпаки, мотивуючи діяльність, визначаємо її завдання.

Таким чином, діяльність людини являє собою багатоаспектну за змістом і складну за структурою систему, включену до системи соціальних відносин. З урахуванням зазначено, діяльність можна визначити як систему спонтанної та організованої активності індивіда, спрямованої на досягнення свідомо поставлених цілей, яка реалізується через взаємодію із об'єктно-суб'єктивним оточенням і відтворює ставлення до себе, інших та довкілля через систему відносин із дійсністю.

Отже, основну характеристику діяльності представляє її предметність. Предмет діяльності виступає двояко: первинно – у своєму незалежному існуванні, коли підкоряє собі і перетворює діяльність суб'єкта, вдруге – як образ предмета, продукт психічного відображення його властивостей, що здійснюється у результаті діяльності суб'єкта. Другу специфічну особливість діяльності складає те, що вона регулюється не потребами людини як такими, а усвідомлюваною метою як ідеального образу майбутнього результату. Третя специфічна властивість діяльності полягає в її соціальній обумовленості. Людина знаходить у суспільстві не просто зовнішні умови, до яких вона повинна пристосовувати свою діяльність, – суспільні умови самі несуть в собі мотиви і цілі діяльності, її засоби і способи. І нарешті, четверта особливість діяльності полягає в її системності. Діяльність постає не простою сумою своїх компонентів, а їх організованою цілісністю. Важливо відзначити, що у діяльності як цілісності є такі властивості, яких немає ні в її окремих компонентах, ні в їх простій сумі.

У філософії, психології та педагогіці існують різні класифікації видів діяльності. Насамперед відзначимо поділ діяльності на практичну і духовну [4; 14]. Практична діяльність спрямована на перетворення реальних об'єктів природи і суспільства. Вона містить у собі матеріально-виробничу діяльність (перетворення природи) і соціально-перетворюючу діяльність (перетворення суспільства). Духовна діяльність пов'язана зі зміною свідомості людей, це – пізнавальна діяльність (відображення дійсності в художній і науковій формах, міфах і релігійних вченнях); ціннісно-орієнтована діяльність (позитивне чи негативне ставлення людей до явищ навколишнього світу, формування їхнього світогляду); прогностична діяльність (планування чи передбачення можливих змін дійсності).

У психології практикується також граничний загальний дихотомічний поділ видів діяльності на зовнішню і внутрішню [6]. При цьому під зовнішньою діяльністю розуміють усі види, типи і процеси діяльності, які супроводжуються експлікованими, тобто об'єктивними проявами її виконавських компонентів – рухами, діями, експресією, комунікаціями тощо. Внутрішня діяльність відбувається за допомогою “розумових дій”, де людина не оперує з реальними предметами шляхом реальних рухів, а використовує для цього їх ідеальні динамічні моделі, створювані в процесі мислення.

У педагогіці виокремлюють індивідуальну та спільну діяльність. На відміну від індивідуальної діяльності, спільна діяльність здійснюється так званим “колективним суб'єктом”, тобто двома або більше людьми, що мають загальний мотив і загальну мету.

Іншими суттєвими ознаками спільної діяльності є просторова і тимчасова присутність учасників діяльності, рольова та інструментальна диференціація, наявність управляючого та організуючого компонента – лідера або керівника. Спільна діяльність внутрішньо неоднорідна і поділяється на підтипи: наприклад, на безпосередньо-спільну – “діяльність разом” і опосередковано-спільну – “діяльність поруч” [14].

Як бачимо, діяльність людини не тільки складна за змістом і будовою, але і вкрай різноманітна у своїх загальних різновидах і конкретних проявах. Погоджуючись з А. Леонтьєвим [4], який вважає, що розвиток особистості визначається якраз різноманітністю типів її діяльності, а отже, щоб забезпечити гармонію особистісного розвитку, треба спланувати різнопредметну діяльність її суб'єкта. Ознакою переходу від однієї стадії становлення особистості до іншої науковці називають зміну ведучого типу діяльності, провідного ставлення суб'єкта до дійсності. З огляду на це, провідною вважатимемо таку діяльність студентів коледжу, що пов'язана з освоєнням соціального досвіду, створенням особистісно та суспільно значущих цінностей, і виконання якої зумовлює формування основних психологічних новоутворень суб'єкта діяльності на даному етапі розвитку його особистості. Отже, з одного боку, провідна діяльність є показником психологічного віку особистості, з іншого – характеризується тим, що в ній виникають і диференціюються інші види діяльності, перебудовуються основні психічні процеси і відбуваються зміни психологічних особливостей особистості на даній стадії розвитку.

В якості основних типів провідної діяльності для молоді, що навчається, у виділяємо гру, навчання і працю.

Гра є найпростішим і найдоступнішим видом діяльності. У грі реалізується потреба індивіда в активності й пізнанні навколишнього світу. Через ігрові дії здійснюються засвоєння людських способів вживання речей і людських форм поведінки. Гра – це вид креативної діяльності людини, у процесі якої в уявній формі відтворюються способи дій з предметами, стосунки між людьми, норми соціального життя та культурні надбання людства, які характеризують історично досягнутий рівень розвитку суспільства. На думку психологів [5], ігрова діяльність є складним системним утворенням, структура якого охоплює мотиваційно-операційний, контрольний-оцінний, результативний компоненти. Специфічною ознакою ігрової діяльності є те, що головним її мотивом виступає сам процес діяльності, а не її результат.

Для ігрової діяльності притаманна багатофункціональність. Серед функцій ігрової діяльності найбільш значущими виступають: формування базових засад особистості (формування самосвідомості, розвиток довільної поведінки, творчого ставлення до дійсності, статево-рольова ідентифікація, національно-культурне самоусвідомлення, набуття досвіду соціальної взаємодії, формування комунікативних умінь, розвиток емпатії тощо); збагачення емоційно-почуттєвої сфери; адаптаційна; мотиваційна; розвивальна; виховна, дидактична; коригуюча; здоров'язберігаюча; компенсаторна та ін. [5].

Чимало науковців для студентів коледжу провідною вважають навчальну діяльність. У педагогічному словнику зазначено: “навчання – це самостійна спрямована діяльність індивіда, процес засвоєння предметних і пізнавальних дій, в основі якого лежать механізми перетворення засвоєного матеріалу, виділення базових відносин між предметними умовами навчальної ситуації з метою вирішення типових завдань у змінених умовах, узагальнення принципу рішення, моделювання процесу розв'язання задачі та контролю за ним” [1]. Навчальна діяльність являє собою процес, у результаті якого людина цілеспрямовано здобуває нові або змінює наявні в неї знання, уміння, навички, удосконалює та розвиває свої здібності. Отже, навчальна діяльність є результатом усвідомленої взаємодії студента з конкретним навчально-виховним середовищем, у процесі якої він реалізує потребу у розвитку таких особистісних якостей, які забезпечать його успіх у майбутній професійній діяльності і у житті взагалі. Провідним мотивом навчальної діяльності виступає пізнавальний інтерес або соціально-психічний розвиток індивіда.

Найбільш важливим видом людської діяльності є праця, яка забезпечує не тільки існування людського суспільства, а й виступає умовою його безперервного розвитку.

Трудовою діяльністю у педагогіці називають “процес активної зміни предметів природи, матеріальної та духовної сфер життя суспільства з метою задоволення потреб людини і створення різних цінностей” [12]. Розрізняють два основних види праці: предметно-практичну та абстрактно-теоретичну, першу часто називають фізичною, другу – розумовою. Трудовий процес при цьому розглядається як перетворення інформації та енергії, що відбувається у системі “людина – знаряддя праці – предмет праці – оточуюче середовище”.

Наголосимо, що між провідними типами діяльності існують принципові відмінності. Так, гра протікає вільно, нерегламентовано, її головним мотивом виступає сам процес, а не результат; навчання і праця організуються в обов’язкових для людини організаційних формах. Трудова діяльність відрізняється тим, що передбачає отримання будь-якого суспільно значимого продукту, результату. Для навчальної та ігрової діяльності цей результат є не суспільно, а індивідуально значущим і полягає в освоєнні суб’єктом соціально виробленого досвіду, знань і т.і.

Наголосимо, що в якості особливо значущого виду діяльності для життя і розвитку людини як соціальної істоти психологи називають спілкування або комунікативну діяльність. Спілкування – це “складний процес взаємодії між людьми, що полягає в обміні інформацією, а також у сприйнятті і розумінні партнерами один одного” (при цьому людину, що передає інформацію, називають комунікатором, що одержує її – реципієнтом) [6]. Акт спілкування полягає у виконанні комунікаторами певних дій – говорінні, жестикуляції, “зчитування” виразів з облич. З огляду на це, у структурі поняття “спілкування” [4] виділяють такі взаємозалежні частини: комунікативну, інтерактивну, перцептивну. Комунікативна частина полягає в обміні інформацією між індивідами, що спілкуються; інтерактивна – в організації взаємодії між індивідами, що спілкуються; перцептивна – у сприйнятті та пізнанні один одного партнерами по спілкуванню і встановленні на цій основі взаєморозуміння.

Отже, плануючи діяльність студентів коледжу, необхідно враховувати, що гармонійний розвиток особистості забезпечується лише шляхом участі у різних видах діяльності: за змістом, видом, характером, об’єктом (предметом).

У різноманітті видів діяльність людини за характером поділяють на твірну і руйнівну [6]. Результати першої – створення (міста, сади, вироби, книги і т.і.); другої – знищення (загибель людей, зруйновані будівлі). Діяльність людини поділяють також на репродуктивну та продуктивну [9]. Будь-яка діяльність людини, результатом якої виступає не відтворення вражень або дій, що наявні в її досвіді, а створення нових образів або дій, належить до продуктивної, творчої діяльності. Стосовно процесу навчання творчою буде та діяльність, яка “спрямована на створення якісно нових цінностей, що мають особистісне та суспільне значення для формування особистості як суб’єкта” [1].

Таким чином, поєднуючи змістові, видові, просторо-часові та суб’єктно-результативні характеристики діяльності студентів коледжу, отримаємо її прогностичну карту (умовну схему планування), представлену у вигляді таблиці, наведеної нижче.

Діяльність студента							
напрямок	зміст	вид	характер	учасники	час, місце	керівництво	результат
- науково-технічна - літературно-мистецька - декоративно-прикладна	- опанування знаннями - формування навичок - набуття досвіду - формування світогляду - перетворення довкілля	- ігрова \ навчальна / трудова - рухова / розумова - практична / духовна	репродуктивна / творча	- окремих студентів - група студентів - колектив	дата, територія	- куратор групи - адміністрація коледжу - студентське самоврядування - самоорганізація	- інтелектуальний продукт - матеріальний доробок - перетворений об’єкт

Отже, сучасна наука визнає, що будь-яка людина тією чи іншою мірою має здібності до творчої діяльності. Треба лише створити умови для розкриття молодими людьми творчого потенціалу саме у тій сфері, якій відповідають їх природні здібності. Саме для цього слід ретельно планувати діяльність студентів, передбачаючи різні сфери, різні типи, кількість учасників, вид результатів. На наш погляд, лише при такому підході можна забезпечити повноцінний розвиток особистості, а отже, ефективність діяльності.

Запропонований спосіб планування предметної діяльності студентів не вичерпує всіх аспектів проблеми забезпечення результативності провідної діяльності молоді, що навчається. Потребує подальшого вивчення добір методів мотивації, методики прогнозування результатів тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Кан-Калик В. А. Педагогическая деятельность как творческий процесс. – М.: НИИВШ, 1977. – 64 с.
3. Капська А. Й. Основні закономірності моделювання виховного процесу // Нові технології виховання: Зб. наук. статей / Відп. ред. С.В. Кириленко. – К.: ІСДС. – 1995. – С. 91-96.
4. Леонтьев А. М. Деятельность. Сознание. Личность // Изд. 2. – М.: Политиздат, 1977. – 304 с.
5. Пидкасистый П. И., Хайдаров Ж. С. Технология игры в обучении и развитии. – М.: МПГУ, 1996. – 269 с.
6. Психологический словарь / Под общ. ред. А. В. Петровского, М.Г.Ярошевского. 2-е изд., исп. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
7. Словник іншомовних слів. Укладачі С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ: Наукова думка, 2000. – 680 с.
8. Социологический энциклопедический словарь. / Ред. Г. В. Осипов. – М.: Норма, 2000. – 481 с.
9. Творча діяльність в ускладнених умовах / За заг. ред. В. О. Моляко. – К., 2007.
10. Философский энциклопедический словарь / Под ред. С.С.Аверинцева. – 2-е изд. – М.: Сов. энцикл., 1989. – 814 с.
11. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность / Пер. с англ.: В 2 т. Т.1. – М., 1986. – С.33.
12. Энциклопедия профессионального образования: В 3-х т. / Под ред. С.Я.Батишева. – М.: Изд-во Академии проф.образования, 1998. – Т. 1-3.
13. Энциклопедический словарь – М.: Советская энциклопедия, 1985. – 1600с.
14. Якунин В. А. Психология управления учебно-познавательной деятельностью студентов. – Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1986. – 44 с.

Забабурин Н.В.

ПЛАНИРОВАНИЕ ПРЕДМЕТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ КОЛЛЕДЖА КАК УСЛОВИЯ ИХ ЛИЧНОСТНОГО РАЗВИТИЯ

В статье рассмотрены научные подходы к определению структуры предметной деятельности студентов, приведены ее характеристики, описано прогностическую модель планирования деятельности.

Ключевые слова: деятельность, структура деятельности, творческая деятельность.

Zababuryna N.V.

PLANNING ACTIVITY PREDMETNOY COLLEGE STUDENTS AS A CONDITION LYCHNOSTNOHO'S DEVELOPMENT

In the article describes the scientific approaches to the determination of the structure of the subject students are its characteristics described predictive model planning.

Key words: activity, structure of activities, creative activity.